

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Gözüyle Türk İnkılâbı ve İnkılâp Kadrosu

Turkish Revolution and Its Cadre In The Point of View of Yakup Kadri Karaosmanoğlu

İlyas SÖĞÜTLÜ*

ÖZET

Bu çalışma, Kemalist inkılâp kadrosunun en önemli figürlerinden biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, içeriden bir seçkin olarak, inkılâp kadrosu ve yöntemi hakkındaki değerlendirmeleri üzerine odaklanmaktadır. Zira Yakup Kadri'nin bu bağlamda ortaya koyduğu eleştiriler, Türk modernleşmesi üzerine yeniden düşünme fırsatı sunabilecek derinliktedir. Yakup Kadri, yaygın kanının aksine, inkılâp kadrolarını yeterince kararlı ve idealist bulmaz. O, bu durumu, eski rejimin idare-i maslahatçı bürokratlarının yeni dönemde de sahne almasına bağlar. Yapılan inkılâpları ise daha çok yasal düzeyinde ve devlet sınırları içinde kalan modernizasyon çalışmaları olarak niteler. Dolayısıyla bu bakımdan Cumhuriyet, bütün kopuş iddialarına rağmen, Osmanlı modernleşmesinin kimi yönlerini istemeden de olsa sürdürmüş olmaktadır. Ona göre gerçek inkılâp, toplumun iç dinamiklerini harekete geçirecek bir modernleşme planının uygulamaya konulmasıdır. Bu da ancak geniş çaplı bir ekonomik kalkınma seferberliği ile gerçekleştirilebilir. Zira Batı bu günkü düzeyine, büyük ölçüde bu ekonomik transformasyon sonucunda ulaşmıştır. Batı'nın ekonomik yapısına has, onun ortaya çıkardığı kurumları *taklit ederek* bir Batı toplumu olamaya imkân yoktur. Eğer, toplumsal yapıda köklü değişimi başlatacak projeler devreye sokulmaz ve kurumsal değişimler, toplumsal değişimlerle beslenmezse, modernleşme, ancak yüzeyde kalacak ve eski, kendini bu biçimsellik altında sürdürmeye devam edecektir.

Anahtar Kelimeler: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Türk modernleşmesi, Kemalizm, Türk siyaseti.

Çalışmanın Türü: Araştırma

ABSTRACT

Every founder regime that wants to put pressure on communities to put them in a single pattern creates an ideal period or a golden era legend. When the excitement at the first few years of revolution cools down and concrete realities make itself apparent, longing for this golden era raises and this era is dreamt as a period inside of which is fulfill with the handy solutions of common problems. Moreover, some people, by going a step forward attributes these problems to become distanced from this ideal period on purpose or as a result of blindness. By explaining basic problems that a society confronts as "deviating from an aim that has certain limits" Turkey is one of the countries applying for traditional thinking way. In our country, one of golden era legends which are often consulted is without a doubt early republic of Turkey. Like in every golden era legend, also early republic is not considered as period which is going to be approached with a realistic point of view also not the one on which it has critical assessments, it is considered to be taught, to comprehend even a reviving period. Because of this hegemony point of view, even the question of witnesses themselves of how they look this "dream period" from their own perspective and how they make sense of their activities of the period remains in the backstage.

First of the impetus that directs this study is contrary to the hegemony point of view of the period, the realist evaluations of Yakup Kadri Karaosmanoğlu, a witness closely acquainted with this golden era such good as to evaluate the era as a whole, about the conditions of the period, actors of the period and revolution method. As second, these evaluations has such realistic and consistent quality that they can make Turkish modernization regain one of its basic needs; dimension of criticism.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu is one of the most important figures of "Kemalist" revolution cadre. He is involved in revolution movement since the beginning of it and he is the one adopted the aim of modernization of Turkey which is the core of "Kemalizm". Yakup Kadri is close enough to Mustafa Kemal as being one of the journalists inside camp when he entered the city of Izmir. Having writings in newspapers called "Hâkimiyet-i Milliye" and "Cumhuriyet" in the side of ruling party, Yakup Kadri becomes a member of Turkish Grand National Assembly from Mardin between the years of 1923 and 1931 and from Manisa between the years of 1931- 1934.

Besides being faithful toward revolutions and so close to Atatürk, the only leader of the period without doubt, Yakup Kadri is a distant and an unfriendly person towards the superior group of CHP. His honest characteristics and being a person who doesn't come to terms with the realities easily has big proportion on that situation. Yet he is not like the ones who gravitates the magic of charisma. Instead of building reputation by acting in political way like many of his contemporaneous did, he preferred to be candidness and he didn't refrain from bearing its results.

The thing that is supposed to be done to come out as structural and locally of the "modern one" in Turkish society is not mythicizing of a certain level of it or not getting it unquestionable but to evaluate it over and over again in the critical way of thinking. So the thing we call modernity is a fact that already follows the criticism way and comes into existence. Mythicising of a period and mythologizing it will cause not to overcome problems that we already encountered, at the most it will cause to postpone facing with them, drifting away from the realities step by step and it will also cause us to become estranged. With his writings and critics, Yakup Kadri tried to obviate becoming estranged and connect the modernization with the society. With this

* Yrd. Doç. Dr., Bilecik Üniversitesi

behavior, he is an unusual person among Turkish revolutionists. The main feature of him which drives him forward is maintaining critical attitude towards revolution methods. According to Yakup Kadri, the revolution cadre was not idealist and determined enough. From the Yakup Kadri's point of view, first of the biggest dilemmas of Turkish revolution is that deficiency of "cadre". There is no emotional and idealistic unity among the current groups. Main reason of this situation is taking the stage and being incorporated into the period in this new establishment of old establishment's dominants. Like in every period, some of them were busy with estate speculation and using their authority for their own personal convenience. Briefly, Mustafa Kemal, the leader of revolution, is not lucky as he is supposed to be about the groups.

Second basic criticism of Yakup Kadri is about concept and the method of revolution. As to him, revolutions that have been done are mostly at law level and all about modernization studies within the government boundary. But the people as Recep Peker who is secretary general in the group of revolution, suppose that the revolution has reached its goal by watching present condition. However, according to Yakup Kadri, legal arrangements are the head of subject. Or else though the disengagement claims, Republic would continue some parts of Ottoman modernization reluctantly. For him, exact revolution is making a modernization project applicable which activates internal dynamics of society. If the projects which can initiate radical changes in the social structure, do not put into the action and institutional changes cannot be supplied with the social changes, modernization will only be superficial and "old" will keep carrying on itself under this spatial harmony.

As to Yakup Kadri, for accomplishment of the revolutions there is need for long term projects, constant and vigorous studies that can revolutionize society. Thought of Yakup Kadri and environment of the group that he is a member of, is being attributed of the revolution to mass and carrying out of Turkish revolution within strict projects and programs. This can come to alive only if objective conditions which help revolution of modernization at the law level can be functional are built up. Or else, revolution cannot get over from being so called and existing on paper only.

According to Yakup Kadri, social change can only come true with large scaled economical improvement project campaign. Also Western countries substantially reached today's level as a result of economical transformation. There is no way that can make possible to become a "western country" by imitating the institutions emerged by western countries that is specific to their economical system. However, if essential politics aren't called out to reflect these arrangements existing on paper only to social life and to establish them, things that have been done will be faced with danger of removing with adverse effect.

These considerations of Yakup Kadri show that there is no way that a change can go beyond governmental boundaries and reach society levels besides having limited range of change by a method that has superior formatives only with political decision which is not stood up to interior dynamics of society and agent of which is not society. Moreover this method, besides being appropriate of that period for building up modernization which is fundamental and feeds itself, functions as abrasive of objective base of a change in this direction. However institutional modernization inholds disadvantage of bedevilment of modernization's transition because of causing extinction of resources which can intervene in a more realistic changing if it is at the mercy of civil society that is underdeveloped and already has very limited amount of capital. Yakup Kadri is one of the rare revolutionists among elite republicans that can notice this reality and anatomize it. But his critics aren't welcomed by the ruling group except Atatürk and make him suspended from the headquarters as soon as possible.

Keywords: Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Turkish modernization, Kemalism, Turkish politics.

The type of research: Research

GİRİŞ

Toplumu belirli bir kalıba dökmek isteyen her kurucu inşacı rejim, kendine bir ideal dönem, bir altın çağ efsanesi yaratır. Devrimin ilk yıllarındaki heyecan sönmeye ve somut gerçekler ağırlığını hissettirmeye başladığında ise bu altın çağa olan özlem artar ve bu çağ, içinde, bütün toplumsal sorunlara hazır çözümlerin bulunduğu bir dönem olarak tahayyül edilir. Hatta kimileri daha da ileri giderek bu sorunları, bu ideal dönemden kasten ya da bir gaflet sonucunda uzaklaşmış olmasına bağlarlar. Bir toplumun karşılaştığı temel problemleri, "sınırları belirli bir idealden sapma" ile açıklama şeklindeki geleneksel düşünüş tarzına sıkça başvurulmuş ülkelerden biri de Türkiye'dir. Pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de bu altın çağ efsanesi, konuya ve ideolojik tercihlere göre farklılaşabilmektedir; "asr-ı saadet" "kanun-u kadim", "Atatürk dönemi" vb. Türk modernleşmesi açısından ise bu altın çağ, kurucu seçkinlerin Cumhuriyet ideolojisini formüle ettikleri ve Türkiye'yi tam anlamıyla modern bir Batı toplumu olarak kurmak üzere siyasi, hukuki ve kültürel inkılapları uygulamaya koydukları erken cumhuriyet dönemidir. Böylesi bir aşkınlığa konu olması nedeniyle bu dönem, Türkiye'nin modernleşmesi açısından realist bir bakışla ele alınacak, üzerinde eleştirel değerlendirmeler yapılacak olan değil, öğretilen, kavranılacak, hatta ihya edilecek bir dönem olarak düşünülür. Bu bakış açısının hegemonyası yüzünden de bizzat dönemin aktörlerinin ve tanıklarının o *ideal döneme* nasıl baktıkları ve kendi eylemlerini nasıl anlamlandırdıkları sorusu çoğu kez ikinci planda kalır.

Bu çalışmayı yönlendiren saiklerden birincisi, o dönemi bir bütün olarak değerlendirecek kadar yakından bilen bir tanık olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, bu egemen bakışın aksine dönemin koşulları, aktörleri ve inkılap yöntemi hakkında yaptığı *realist* değerlendirmelerdir. İkincisi de bu değerlendirmelerin, Türk modernleşmesi üzerine yeniden düşünme imkânını sağlayacak kadar sahici bir

niteliğe sahip bulunmasıdır. Bu varsayımdan hareketle, bu çalışmada bizzat Yakup Kadri'nin kaleme aldığı eserleri dikkate alarak onun Türk inkılabı hakkındaki görüşleri belirlenmeye çalışılacaktır. Ancak bu çalışmanın sınırlı yapısı içinde, 1930'lu yılların başında ortaya çıkan ve Yakup Kadri'nin de kurucuları arasında yer aldığı, Kemalizm'e teorik bir temel kazandırma çabasında olan Kadro dergisi çevresinin iktisadi-sosyal-siyasal sistem önerileri üzerinde durulmayacaktır¹.

YAKUP KADRİ VE KEMALİST ELİT

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Manisa'nın tanınmış ailelerinden birinin çocuğu olarak 1889'da Kahire'de doğdu. 1908'de İstanbul'da başladığı hukuk öğrenimini yazarlık tutkusu uğruna yarım bırakarak 1909'da Fecr-i Âti topluluğuna katıldı. 1916'da tedavi için gittiği İsviçre'de üç yıl kadar kaldı. Mütareke yıllarında İdam gazetesindeki yazıları ile Kurtuluş Savaşı'nı destekledi. 1921'de Ankara'ya çağrıldı ve kendisine önemli bazı görevler verildi. Hâkimiyet-i Milliye ve Cumhuriyet gibi gazetelerde yazılar yazdı. 1923-31 yılları arasında Mardin, 1931-34 yılları arasında da Manisa mebusu olarak TBMM'de yer aldı.

Yakup Kadri, Kemalist hareketin özünü oluşturan Türkiye'nin modernleş(tiril)mesi idealini içtenlikle benimsemiş aydınlardan biridir. O, Mustafa Kemal, İzmir'e girdiğinde karargâhında bulunan birkaç gazeteciden biri olacak kadar Atatürk'e yakındır. Ancak bütün bunlar onu, *inkılâp kadrosu* ve *inkılâpların yerleşmesi için benimsenen yöntem* hakkında eleştirel düşünmekten alıkoymamıştır. Belki de Yakup Kadri'yi pek çok çağdaşından ayıran başlıca önemli yanı budur. O, Atatürk'le yakınlığının aksine, CHP üst kadrolarının çoğu ile soğuk ve mesafeli bir ilişki içinde olmuştur Bunda onun açık sözlü ve her şeyi kolayca kabullenmeyen kişiliğinin payı büyüktür. Zira o pek çokları gibi, karizmanın büyümesine kapılarak gerçeklerden uzaklaşmış değildir. Politik davranarak mevki kazanmak yerine, düşüncelerini açık yüreklilikle ortaya koymayı tercih etmiş ve bunun sonuçlarına katlanmaktan da çekinmemiştir. Nitekim inkılâp sürecinde daha aktif rol alması bu yüzden engellenecek ve bir süre sonra da Ankara'dan uzaklaşması sağlanacaktır².

YAKUP KADRİ'NİN MODERNLEŞME ÖNERMESİ

Tüm Kemalist seçkinler gibi Yakup Kadri de, Türkiye'nin bütün boyutlarıyla çağdaş ve Batılı bir toplum olmasından yanadır. Onun özlemini duyduğu Türkiye, "*Güzel, zengin ve ileri bir ülke*"dir. O, bu Türkiye'nin yaratılmasını, ulusal kurtuluş savaşının ikinci safhası olarak görür³. Yakup Kadri'ye göre, inkılâpların başarıya ulaşması için, toplumsal yapıyı kökten değiştirecek uzun erimli planlara, kararlı ve canhıraş çalışmalara ihtiyaç vardır. O, tıpkı diğer Kemalist seçkinler gibi, inkılâbın ancak devlet ve seçkinler marifetiyle gerçekleştirileceği ve bu süreçte halka söz hakkı tanınmanın sakıncalı olduğu kanaatindeydi. Bu konuda, o yılların egemen bakış açısı olan devletçi ve bürokratik düşünüş biçiminden o da nasibini almış ve toplum meselelerinin güçlü bir devlet aracılığı ile çözülebileceğine inanmıştır (Karaömerlioğlu, 2002: 128-129). Keza, içinde yer aldığı Kadro hareketinin temel bakış açısı da bu yöndedir (Aydemir, 1968: 85).

Mensubu olduğu Kadro çevresi gibi Yakup Kadri de, Türk inkılâbının katı bir plan ve program dâhilinde yürütülmesinden yanadır (Ertan, 1994: 262-263). Çünkü ona göre Türkiye'de modernleşmenin, kendiliğinden bir süreç olarak yaşanmasının nesnel koşulları mevcut değildir (Karaosmanoğlu, 1987: 218). Bu durumda değişim, ancak devlet ve seçkin bir kadro aracılığı ile gerçekleştirilebilir. Devletçi değişim için, Türkiye ile benzer koşullara sahip olmaları nedeniyle örnek alınabilecek ülkeler, Sovyet Birliği ve İtalya'dır. Fakat O, bu ülkelerdeki rejimlerin dayandığı ideolojilerden ziyade inkılâp metotlarına sempati

¹ Bu konuda bakınız: Mustafa Türkeş, Kadro Hareketi, İmge Kitabevi, Ankara 1999. İlhan Tekeli-Selim İlkin, Bir Cumhuriyet Öyküsü Kadrocular ve Kadroyu Anlamak, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.

² Kadro dergisinde 1934 yılı sonbaharında yayınlanan bir yazı, Atatürk'ün de bulunduğu bir ortamda Recep Peker tarafından şikâyet ve tartışma konusu yapılır. Kadro'daki bu yazıya yönelik temel eleştiri; partinin ve hükümetin iktisat siyasetine aykırı fikirler taşıdığı ve bu türden eleştirilerin parti içinde bir hizipleşmeye yol açma ihtimalidir (Karaosmanoğlu, 2004:36). Bu tür eleştirilerin sıklıkla üzerine, devrimleri yapan ve yerleştiren çekirdek kadrodaki entelektüellerden biri olmasına rağmen daha fazla Ankara'da kalmasına tahammül edilmez ve 1934 yılı sonlarında Tiran elçiliğine tayin olunur. O, bunun bir uzaklaştırma tayin olduğunun farkındadır (Karaosmanoğlu, 2004:21-22). Kendi ifadesiyle Tiran kelimesinin fonetiği Fizan'a pek benzemektedir (Karaosmanoğlu, 2004:25). 1955 yılına kadar büyükelçilik anılarını kaleme aldığı eserinin adı da bu tayinin anlamını özetlemektedir: Zoraki Diplomat.

³ O, bu konudaki duygularını şöyle dile getirir: "Onu, Anadolu denilen bu çorak toprakları, bu kül ve kireç yığınlarının içinden, geceyi gündüze katarak dişlerimiz, tırnaklarımızla söküp çıkaracaktık. Önder ikide bir ardına bakıp bu işin düşmanı denize dökmekten zor olduğunu, fakat mutlaka bunun da üstesinden geleceğimizi söylüyordu" (Karaosmanoğlu, 1987:119).

duymaktadır⁴. Metot konusunda bu ülkelerden yararlanılmalı ancak Türk inkılâbının kendine özgü bir ideolojisi olmalıdır. Ne var ki böyle bir ideoloji hala mevcut değildir. Yakup Kadri, bu noktada Atatürk'ten farklı düşünmektedir. Zira Türk devriminin tartışılmaz lideri olan Atatürk, teoriden çok aksiyon yönü ağır basan ve politikaları zamanın ve şartların gereklerine göre belirleme taraftarı olan bir liderdir. Yakup Kadri'nin Atatürk'le yaşadığı şu diyalog, bu görüş farkını ortaya koymaktadır: *"Bir gün C.H.P. ilkeleri gözden geçiriliyordu. Paşam, bu her bakımdan bir inkılâp partisidir. İnkılâp partisi ise bir ideolojiye, bir doktrine dayanmaksızın yürüyemez. Yüzyüme bir masumun yüzüne bakar gibi bakmış ve gülümseyerek "o zaman donar kalırız" demişti"* (Karaosmanoğlu, 1991: 150). Atatürk'ün bu sözlerle ne demek istediğini Yakup Kadri şöyle yorumluyor: *"Ben hür düşüncemi ve hür irademi paslanmış demir kafesler içine hapsedemem. Bu hatayı işlersem milletime ve kendime daima ileri gitme ve yaratma gücünü kaybettirmiş olurum"* (Karaosmanoğlu, 1991: 150).

YAKUP KADRİ'YE GÖRE KEMALİST İNKILÂP YÖNTEMİ VE İNKILÂP KADROSU

1. İnkılâp Yöntemi

Onun Kemalist elit içinde yer alan birisi olarak Türk inkılabında gördüğü ilk temel eksiklik, henüz yolun başında bulunduğu halde, devlet seçkinleri içindeki bazı kişilerin inkılâbı olmuş bitmiş ve tamamlanmış kabul etmesidir (Karaosmanoğlu, 1987: 118-119). Oysa Yakup Kadri'nin üzerinde durduğu başlıca mesele, inkılâbın halk kitlelerine mal edilmesidir (Karaosmanoğlu, 2004: 19). Bu da ancak yasalar yoluyla yapılan modernleştirici reformların işlevsel olabileceği nesnel koşulların var edilmesi ile mümkün olacaktır. Aksi halde, inkılâp, yalnızca sözde ve kâğıt üzerinde kalmaktan kurtulamayacaktır. Oysa Mustafa Kemal ve etrafındaki birkaç kişi dışında, devlet seçkinleri, yasal ve kurumsal düzenlemelerle her şeyin başlayıp bittiğini sanmaktaydılar. Yakup Kadri ve mensubu olduğu Kadro çevresine göre esaslı bir inkılâp için öncelikle güçlü bir "kadro" gereklidir. Bu birikime ve perspektife sahip olduklarını düşünen Kadro çevresinin bu süreçteki konumunu Şerif Mardin yıllar sonra şöyle değerlendirmektedir:

"Kemalistler yönetmeliklerin ve tüzüklerin önemini çok iyi biliyorlardı, ama bazı çağdaş modernleştirme şemalarında, toplumun yeniden kurulması için kitlelerin harekete geçirilmesi gerekliliğini ortaya koyan devrimci ve harekete geçirici yanı gözden kaçırmışlardı. Yönetmeliklerin, Osmanlı yönetiminin bir ilkesi olduğu ölçüde, Kemalistlerin modernleşme konusundaki görüşlerinde de geleneksel bir kurucu öge vardı kuşkusuz. Kemalizm içinde, modernleşmenin örgütsel ve harekete geçirmeye ilişkin yanını fark eden biricik akım bazı etkin Marksçuların da içinde yer aldığı Kadro dergisiydi" (Mardin, 1992: 63-64).

İnkılâp kadrolarına yönelik bu eleştirilerinde Yakup Kadri yalnız değildir. Dönemin seçkin gazetecisi ve Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşlarından Falih Rıfkı Atay da benzer serzenişlerde bulunur: *"Kanunla işleri bitirdiğimizi sanmak ve meseleyi memleketin üst katı meselesi saymak bizim eski hastalığımızdır. Tanzimat'tan beri bir asır, sadece bu üst katı havalandırarak geçmiştir. Milletın yüzde seksen beşi için Tanzimat'tan beri bir gün bile geçmiş olmadığını düşünmüyorduk"* (Atay, 1984: 447).

Yakup Kadri, her şeyi olup bitmiş farz edenlere karşın, inkılâbın henüz başlangıç evresinde olduğunu Panaroma adlı eserinde bir taşra öğretmeninin ağzından şöyle dile getirir:

"Yıllar yıldır, geceli gündüzlü haykırap durduğumuz inkılâp kelimesinin daha i harfi bile buraya aksedememiş. Kababat kimde? Halkta mı? Hayır, bin kere hayır; kababat, bir inkılâbın plansız, teşkilatsız ve tekniksiz yapılabileceği hayaline kapılanlardadır. İki üç maddelik bir kanun, valiye, polise, jandarmaya birer emir (...) her şeyi olmuş bitmiş farz ediyoruz; bu kanunların, bu emirlerin -kafanın içi şöyle dursun- hatta dışını bile değiştiremediğini görmek istemiyoruz. Umumi müfettiş bey, -halkı Avrupalı yaşayışa alıştırmak için- misafirlerini akşam yemeğine smokinle kabul ediyor; bizim, lisenin müdürü ise, bütün gün mektebin içinde ökeşsiz terlikle dolaşıyor; biri yeni sosyal nizamı kurmak, öbürü kafaları işlemek gibi iki çetin vazifeyi üzerlerine almış bu adamların her ikisi de bence, başka başka bakımlardan inkılâp metodumuzdaki aynı axiome hatasının kurbanıdır. Ne o, ne de bu bir şey yapmaya muvaffak olamayacak; her ikisi de ağır bir çarkı, boşlukta döndürüp duracak" (Karaosmanoğlu, 1987: 109-110).

Yakup Kadri'nin başlıca endişesi, toplumsal yapıda köklü bir değişimi başlatacak projeler yapılmaz ve yasal ve kurumsal reformlar, toplumsal değişimlerle beslenmezse, modernleşme ancak yüzeyde kalacak ve

⁴ "Rusya (...) bize konstruktif, yani yapıcı ve kurucu bir inkılâp tipi göstermiş oluyor (...). Faşizm, eski İtalya'nın iskeleti üstünde yeni bir İtalya, yeni, genç ve canlı bir İtalya kurmuştur..." (Yakup Kadri, 1933: 29)

eski, kendisini bu biçimsellik altında sürdürmeye devam edecektir. Toplumda kökü derinlere giden bir değişimin olabilmesi için uzun erimli planlara ve idealist ve kararlı kadrolara ihtiyaç vardır⁵.

Yakup Kadri'ye göre *gerçek inkılâp*, ancak geniş çaplı bir ekonomik kalkınma seferberliği ile gerçekleştirilebilir (Karaosmanoğlu, 1987: 120)⁶. Zira Batı, bu günkü düzeyine, gerçekleştirdiği büyük ekonomik dönüşüm sonucunda ulaşmıştır. Modernliğin siyasi, idari, hukuki, düşünsel ve kültürel tüm boyutları, bu dönüşüme paralel olarak ortaya çıkmışlardır. Bu nedenle, Batı'nın ekonomik yapısına has, onun ortaya çıkardığı kurumları *taklit ederek* bir Batı toplumu olamaya imkân yoktur. Ne var ki, Yakup Kadri ve mensubu olduğu Kadro çevresine göre Cumhuriyet'in kurucu kadroları nezdinde, modernleşmenin ekonomik boyutu yeterince önem kazanamamıştır (Tekeli-İlkin, 2003b: 463). Yakup Kadri için modernleşmenin nirengi noktası "*sanayileşme*" ve onunla atbaşı giden "*iktisadi kalkınma*"dır (Tekeli-İlkin, 2003a: 522). Modernliğin siyasi ve kültürel boyutları da ancak ekonomi sahasındaki değişime paralel yürüyecektir. Oysa o günkü kimi iktidar kadrolarınca, modernliğin bu farklı boyutları arasındaki nedensellik ilişkisi tersinden kurulmuş ve öncelik, laik eğitim yoluyla kendisinde çevresini değiştirebilme gücünü gören *rasyonel insanın* yetiştirilmesine verilmiş ve bu insan tipinin modern toplumu inşa edeceği düşünülmüştür. Yakup Kadri ise laik eğitimin, tek başına, köklü bir değişimi sağlayabileceği kanaatinde değildir: "*Talim, terbiye, iyi örnek bunların hepsi geçici şeylerdir. Ve çevre değiştirmedikçe insanın değişmesine imkân yoktur*" (Karaosmanoğlu, 1997: 42)⁷. "Çevre" yi değiştirecek en güçlü parametre ise "ekonomi" dir.

2. İnkılâp Kadrosu

1932'de kaleme aldığı Yaban romanında modernleştirilecek, dönüştürülecek olanın, yani halk kitlelerinin hali pür melalini deşifre etmeye çalışan Yakup Kadri, yıl 1954 olduğunda bu kez merceğini inkılâpçı kadroların üzerine koyar ve kurtarıcıların, inkılâpçılıklarını sorunsallaştırır, kendi ifadesiyle deşeler. Yakup Kadri'nin penceresinden Türk inkılâbının ikinci temel eksigi, kararlı ve vizyon sahibi bir "kadro"sunun olmamasıdır. Zira onun "*oportünistlerden, bürokratlardan devşirme başıbozuk bir kalabalıkla bir inkılâp hareketinin yürütülemeyeceği*" (Karaosmanoğlu, 2004: 35) ifadesi, bu kanaatini yansıtmaktadır. Her şeyden önce inkılâp kadroları arasında, tam bir duygu ve ideal birliği yoktur. Çünkü maalesef eski düzenin geleneksel egemenleri, yeni düzende de sahne almışlar ve sürece eklenmişlerdir (Karaosmanoğlu, 1987: 556; Boratav, 2006: 15). Karizmanın kurumsallaşması, rutinleşme ve idare-i maslahatçı tavrın kısa bir sürede siyasi hayata hâkim olmasının başlıca nedeni budur. Onun, CHP Umumi Kâtibi Recep Peker ve parti merkez heyetine ilişkin değerlendirmeleri bunu göstermektedir:

"Bu heyeti teşkil edenlerin çoğu ise bazı vali ve umum müdür eskilerinden ibaret olup amirlerine "Beyefendi" diye hitap ederler ve birtakım kâğıtları imzalatmak için "huzur"a girerlerken ceketlerini iliklerlerdi. İşte, Cumhuriyet Halk Partisi umumi katibine göre inkılâbın asıl ileri karakolu bunlardı ve bunlardan başka kimse olamazdı" (Karaosmanoğlu, 2004: 36-37).

Görüldüğü üzere Yakup Kadri'nin inkılâp kadrosuna dair değerlendirmeleri en az Yaban'daki Anadolu köylüsü tasviri kadar serttir: Ona göre "*Cumhuriyet Halk Partisi'nin üç yüz kişilik meclis kadrosu içinde inkılâp heyecanını duyuran ve liderin debasına gerçekten inanmış olanlar parmakla sayılacak kadar azdı(r)*" (Karaosmanoğlu,

⁵ Yakup Kadri, kendi önerisinin temelini oluşturan "plan" kavramına, olası yanlış anlaşılmalara için şöyle açıklık getirir: "İnkılâbın bir zorlama ameliyesi olduğunu bilmekle beraber, Rusya'da Almanya'da birçok barbarca tezahürlerini görüp işitmekte olduğumuz bir terör rejimi taraftarı da değilim (...) halkın polis ve jandarma yumruğuyla ileriye doğru itilebileceğine asla ihtimal vermeyenlerdenim" (Karaosmanoğlu, 1987: 114).

⁶ Ancak Yakup Kadri'ye göre inkılâp kadroları bu seferberlik için gerekli kararlılıktan uzaktırlar: "Bu seferberliğe senin tabirinle ekonomik kalkınma seferberliğine kimi çağırabilirsin? Heyhat! Dünkü kahraman inkılâp önderleri bile bugün ipekli röpdeşamburlarına bürünmüş, fağfur banyolu kâşanelerinden dışarıya başlarını uzatmak istemez oldular (...) Halk ise, Tih Sahrasında kılığa uğramış Beni İsrail gibi eli böğründe, gökten incek kudret helvasını bekliyor ve ümitlerinin boşa çıktığını görünce Musa'dan yüz çevirip ve onun gösterdiği mucizeyi unutup homurdanmaya başlıyor. Kayadan sular fişkırtan, denizler ortasında yollar açan, nice müdafaasız boynu Firavunların satırından kurtarmış olan Musa, şimdi Çölde tek başına kalan bir adamdır (Karaosmanoğlu, 1987: 120).

⁷ Nitekim bunun en tipik örneği, Yaban'daki kahramanlardan Mehmet Ali'nin askerliğini tamamlayarak köyüne dönmesinden kısa bir süre sonra, kendisiyle birlikte köye gelen komutanı ve romanın aydın figürü olan Ahmet Celal'in etkisinden sıyrılıp askerlik öncesindeki haline dönmüş olması ve köyündeki diğer insanlar gibi düşünmeye ve davranmaya başlamasıdır (Karaosmanoğlu, 1997: 42).

2004: 31-32)⁸. Panaroma'da, idealist bir inkılâpçının ağzından taşranın vaziyeti şöyle anlatır: "...Büyük Millet Meclisi "zabitname kâilliyatını" dolduran ileri inkılâp kanunlarının hiçbiri henüz hayata geçmemiş ve Kemalizm prensipleri çorak vatan topraklarına kök salmak şöyle dursun, henüz birkaç kişinin elinde evirilip çevrilmeye mahkûm birer laboratuar nebatı halinde kalmaktan kurtulamamıştır" (Karaosmanoğlu, 1987: 43).

Yakup Kadri'ye göre inkılâp kadroları, enerjilerini, kâğıt üstünde kalan bu düzenlemelerin hayata aksedebilmesi ve yerleşikleşmesi için gerçek politikalar geliştirmeye sarf edecekleri yerde mebusların kimi arsa spekülasyonu (Karaosmanoğlu, 1987: 277), bürokratların bazıları ise makam ve nüfuzlarını şahsi çıkar elde etmekte kullanmakla meşguldürler (Karaosmanoğlu, 1987: 25-31).

O, inkılâplara önderlik edecek olan meclis kadrosundan da memnun değildir: "Oturlara çok az mebus katılmakta, onların da bir kısmı uyuklamakta ve bir kısmı ise esasa değil usule dair konularda basmakalıp bazı sözleri tekrarlayıp durmaktan başka bir şey yapmamaktadırlar" (Karaosmanoğlu, 1987: 43). Meclis oturumlarında yeni öneri ve eleştirilerin ifadesine fırsat verilmemektedir. Örneğin, söz almak isteyen bir mebusa, başkan, hangi konuda söz istediğini sormakta ve belirtilen her hususu, parti gündeminde böyle bir konu olmadığı gerekçesiyle geri çevirmekte, hasbelkader söz almış olsanız bile zülfü yâre dokunacak bir konuya değinmeniz durumunda meclisten yükselen sesler, bağırıp çağırma ile konuşmanız engellenmektedir (Karaosmanoğlu, 1987: 146).

Yakup Kadri, mevcut kadrolara yönelik bu eleştirilerinden sonra zihnindeki "ideal inkılâpçı" portresini şöyle çizer: "Kimin ne dediğine aldırış etmeden, çevresini bireysel çabalarıyla değiştirebileceğine inanan, kararlı, aktif birey. Aşırı eleştirel bir ruh halinin yaratacağı karamsarlıktan uzak, ancak *auto-critique*'i ihmal etmeyen, yaptıkları üzerine eleştirel düşünme yürekliliğine sahip olan, başarılı insan" (Karaosmanoğlu, 1987: 112-113).

Oysa inkılâp kadroları arasında bu niteliklere sahip olanların sayısı fazla değildir. Yapılan inkılâpların biçimsel düzeyi aşır özsel bir nitelik kazanamamış olmasının en temel nedeni de budur. Oysa inkılâp kadroların tavırlarına bakıldığında çoğu bu hususta bir kaygı içinde değildir. Yakup Kadri bu rahat ve her şeyi olmuş bitmiş sanan kadroların durumunu şöyle anlatır:

"Herkes şapka giyiyor, sakal ve bıyıklar tıraş edilmiştir, kadınlar peçelerini sıyırmışlardır; soiree'ler soiree'leri (suvare) balolar baloları takip ediyor (...) On yıl içinde, bozkırın ortasında, bin yıllık İstanbul şehrinden daha mükemmel, daha medeni binaları caddeleri ve meydanları ile bir devlet merkezi kurulmuştur. Yüzlerce binlerce kilometrelik demiryolları, bir vücuttaki şabdamarları halinde dağılmış vatan parçalarını birbirine bağlamak üzere doğuya, batıya, dal budak salıyor. Evet, bunların hepsi gerçektir. Fakat birer tarihi vakıa olarak bunların kıymeti nedir? Festen şapkeya geçmenin kavuğu atıp fesi giymekten daha büyük bir ehemmiyeti mi vardır? Tanzimatçı dedeleriniz de tepeden turnağa kıyafet değiştirmişlerdi (...) Garp sisteminde okullar, kırsallar, hastaneler açmışlardı, tersaneler, tezgâhlar, kızlarına okuyup yazma öğretmişler, musiki dersi verdirmişlerdi. Lakin bütün bunlar, elli altmış yıl sonra bir yeniçeri kıyamından farkı olmayan 31 Mart'ları (...) Babıâli baskınlarını önleyebildi mi?" (Karaosmanoğlu, 1987: 44).

Onu bu kadar sert bir eleştiriye yönelten başlıca saik, yüzeyde kalan reformların her zaman için bir ters dalga ile kolayca ortadan kaldırılma tehlikesidir.

Görüldüğü üzere Yakup Kadri, inkılâpların daha çok dış görünümün çağdaşlaştırılması ile sınırlı kaldığından yakınmaktadır. Onun için esas mesele, savaşların, göçlerin, istibdadın perişan ettiği halkın refah seviyesini yükseltecek, yoksulluk, çaresizlik çemberini kırarak esaslı bir dönüşümün gerçekleştirilmesidir. Sahici bir inkılâp ancak bu şekilde olur ve Kemalist üst yapı devrimleri ancak bu durumda kök salıp, yerleşikleşebilir. Aksi halde yapılan inkılâplar; "tepesi yerde, temelleri havada ve her an devrilmek tehlikesi içinde bir Ebram" (Karaosmanoğlu, 1987: 44) gibi kalmak durumundadırlar.

Ancak Yakup Kadri, bu türden bir değişimi gerçekleştirmesi gereken devimci kadroların çoğu hakkında tam bir düş kırıklığı içindedir. Öyle ki bu kişiler yüzünden, temeli fazilet ve feragate dayanması lazım gelen bir devrim, daha ilk günlerde bir yozlaşma tehlikesiyle yüz yüze kalmıştır. Yakup Kadri'ye göre bunun

⁸ İnkılâp kadroları hakkında Yakup Kadri ile aynı hayal kırıklığını yaşayan Falih Rıfkı Atay'a göre; "Daha devrimin ikinci yılında Atatürk ve eserlerine inananlardan çoğu, bir fırsatını bulup memlekettten çıkmak veya memlekette rahat ve kazanç mevkilerini elde etmekte sabırsızlanmakta idiler. Bu harap vatandan uzakta, bu yoksul halktan ırakta, Avrupa şehirlerinde bir devlet konağına yerleşerek, devlet arabası ve devlet dövizi ile ömürlerini hoşça geçirmek veya Çankaya'daki nüfuzlarını iş piyasasına satarak bir iki vurgunda nesillik servet edinmek hırslı, Çankaya'daki ihtilalci yuvasını saray havası ile zehirliyordu(...)Atatürk, devrimci bir lider olarak ordusuz komutana benziyordu" (Atay,1984:447).

başlıca nedenlerinden biri, eski rejimin kadrolarının, bu yeni dönemde de sahne almaları, yani devlet ve hükümet makamlarına yerleşmeleridir⁹. Türk milletinin tarihinde yaşadığı en büyük devrimin inşasında görev alması gerekenlerin “*kimi arsa spekülasyonları, kimi idare meclisi azalıkları, kimi taahhüt işleri, kimi de türlü türlü şekillerde komisyonculuk peşine düşmüş bulunuyordu*” (Karaosmanoğlu, 1984: 100). Bu kabil olaylar öyle bir noktaya ulaşmıştı ki; hükümet, milletvekillerinin devlet sektöründeki müesseselerde idare meclisi azası olmalarını yasaklamak zorunda kaldı (Karaosmanoğlu, 1984: 102)¹⁰. Yakup Kadri, İsmet Paşa’nın ‘*siyaseti ticarete alet edenler*’ olarak adlandırdığı bu kişilerin sayısı tahmin edilenden de fazladır. Zira “*Zeytinyağı piyasasını inhisarı altına alan bakan mı istersiniz; karaborsacıları koruyan vali, umum müdür vesaire mi istersiniz, o devirde bunların her küşe başında size sırtıklarını görebilirdiniz*” (Karaosmanoğlu, 1984:184). Kişisel çıkarlar çoğu kez inkılâp davasından daha önemli olabiliyordu. Bu tutum içinde olanların başlıca uğraşı, iktidar yelpazesinde daha bir üst makama çıkmaktı. Çıkanlar da bütün enerjilerini orayı muhafaza etmeye harcıyorlardı (Karaosmanoğlu, 1987: 151).

Yakup Kadri aynı biçimselciliği taşra yöneticilerinde ve parti teşkilatlarında da görür: Valilerin başlıca meşguliyetleri, lokantası, büfesi, oyun odaları, dans ve konferans salonlarını içine alan lüks hükümet konakları yaptırmaktır. Gerçekte bu binalar, merkezden gelen devlet ricalini ağırlanması dışında fazla bir işe yararamamaktadır (Karaosmanoğlu, 1987: 53-54). Vali ve belediye başkanları asıl görevleriyle, yani halkın gerçek sorunları ile pek az ilgiliydiler¹¹. Çünkü merkezi yönetimde olduğu gibi Cumhuriyet Halk Partisi’nin taşra teşkilatları da çok kısa bir sürede *idareyi maslahatçı* mahalli eşraf ve mütegalibe sınıfının eline geçmişti (Karaosmanoğlu, 1987: 56-57).

SONUÇ YERİNE

Yakup Kadri’nin yukarıdaki değerlendirmeleri göstermektedir ki, toplumun iç dinamiklerine dayanmayan ve aktörü toplum olmayan, yalnızca siyasi kararlar ve yukarıdan biçimlendirici bir yöntemle bir toplumda ancak sınırlı bir değişiklik yapılabilen, değişimin, devlet sınırlarını aşıp toplum katlarına ulaşması mümkün olamamaktadır. Hatta bu yöntem, esaslı ve kendi kendini besleyen bir süreç olarak modernliği yaratmak için uygun olmamak bir yana, bu yönde bir değişimin nesnel zeminini aşındırıcı bir işlev de görebilmektedir. Zira kurumsal modernizasyon, zaten sermaye birikiminin son derece sınırlı olduğu az gelişmiş bir toplumda, sivil toplumun elinde kaldığı takdirde daha sahici bir değişime aracılık edebilecek kaynakların tükenmesine yol açacağından modernliğe geçişi zorlaştırabilme gibi bir sakıncayı da içinde barındırmaktadır. Yakup Kadri, Cumhuriyet seçkinleri içinde bu gerçeğin ayırıcısına varabilen ve bunu derinlemesine analiz edebilen nadir inkılâpçıdan biridir. Ancak ne var ki onun eleştirileri, Atatürk dışında mevcut iktidar kadrosunca olumlu karşılanmamış ve en kısa zamanda merkezden uzaklaşması sağlanmıştır. Cumhuriyet modernleşmesinin belki de en temel zaafı, bir eleştirelilik ve düşünömsellik zemininde biçimlenmemiş olmasıdır ki bunu en tipik örneği bu yönde bir çabanın içinde olan Yakup Kadri’nin *zoraki diplomat* yapılmasıdır.

Türk toplumunda “modern olan” ın yapısal ve yerel olarak ortaya çıkabilmesi için yapılacak olan, onun herhangi bir aşamasını mitleştirmek ve sorgulanamaz kılmak değil, olanı eleştirel bir gözle sürekli yeniden değerlendirmektir. Zira zaten modernlik denen şey, eleştiri hattı üzerinden ilerleyen ve onunla vücut bulan bir olgudur. Bir dönemin mitleştirilmesi ve efsaneleştirilmesi ise karşılaştığımız sorunları aşmamıza değil, olsa olsa onlarla yüzleşmeyi bir süre ertelememize, gittikçe reel olandan kopmamıza, yabancılaşmamıza neden olacaktır. Yakup Kadri, yazdıkları ve eleştirileri ile bu yabancılaşmanın önünü almaya,

⁹ “ Ne vakit sönmüş bu ateş? mi diyeceksin (...) Bu ateş, Kemalist Türkiye’nin anahtarlarını Babıalı tembelhanesinin bekçileri eline teslim ettiğimiz gün sönmüştür. O uğursuz ve fosil müessesenin dalkavuk izzetlileri, idareyi maslahatçı saadetlileri, mankafa devletlileri aramıza katıldıkları –yalnız aramıza katılmış olsalar neyse- devlet, hükümet makamlarının, hatta Meclis ve Parti teşkilatının başına geçtikleri andan itibaren bence bir inkılâp rejiminden bahsetmeye imkân kalmamıştır...” (Karaosmanoğlu,1987:56-57).

¹⁰ Ancak ona göre maalesef bu yasaklar bütün milletvekillerine eşit tatbik edilmedi ve tam bir tarafsızlık sağlanamadı (Karaosmanoğlu, 1984: 104-105).

¹¹Vali’nin lüks hükümet konağı inşa etmekle meşgul olduğu bu şehrin vaziyetini yazar şöyle özetliyordu: “Şehrin pisliği, bakımsızlığı, tozu, çamuru artık en vurduyduymaz, en hırlandı yerliler tarafından bile çekilemez bir hale gelmişti. Tek gezinti ve nefes alma yeri olan Millet Bahçesi’ni yabancı otlar bürümüşü. Dış mahallelerde çirkef suları sokakların ortasında akıp gidiyordu...” (Karaosmanoğlu,1987:55-56).

modernleşmenin toplumla bağını kurmaya ve onu kendi ifadesiyle 'boşlukta dönüp duran ağır bir çark' olmaktan çıkarmaya çalışmıştır.

KAYNAKLAR

- Atay, Falih Rıfkı (1984). Çankaya, İstanbul: Bates A.Ş.
- Aydemir, Şevket Süreyya (1968). *İnkılâp ve Kadro*, (2.Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Boratav, Korkut (2006). *Türkiye'de Devletçilik*, (2.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ertan, Temuçin Faik (1994). *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1979). "Ankara, Moskova, Roma" Kadro, Cilt:2, (Tıpkıbasım). Yay. Haz: Cem Alpar, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1984). *Politikada 45 Yıl*, (2.Baskı). Yay. Haz: Atilla Özkırımlı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1987). *Panorama*, (3.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1991). *Atatürk*, (5.Baskı) Yay. Haz: Atilla Özkırımlı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (1997). *Yaban*, Yay. Haz: Atilla Özkırımlı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri (2004). *Zoraki Diplomat*, (3.Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaömerlioğlu, Asım (2002). "The Peasants in Early Turkish Literature" East European Quarterly, XXXVI, No.2, June 2002, pp.127-153.
- Mardin, Şerif (1992). "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri" , *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, (3.Baskı). Derl. Mümtaz'er Türköne-Tuncay Önder, İstanbul: İletişim Yayınları, ss.34-76.
- Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (2003a). *Kadrocular ve Kadro'yu Anlamak*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim (2003b). "Türkiye'de Bir Aydın Hareketi Kadro" *Cumhuriyet'in Harcı -Birinci Kitap*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss.449-484.